

AMARE GLASURA ASHUNDE

REGERINGSKANSLIET

Government Offices
of Sweden

Amare Glasura Ashunde!

Amare Glasura Ashunde – jekh Romane Zhuvljange Tjatjimathengi Konferencia inkerrdi ando Svedo ando Decem-beri 2007, das jekh than pe divanoste pa ke pharrimatha so dikhen Romane zhuvlja adjes. Sas jekh shajipe kaj te pharruven gindura haj lashe bukja mashkar kodol so vazden zakonura haj Romane Zhuvljange Drakina/Neverkura pherdal e Evropa. Kadi ram/magazine inkerrel le divanura save sas vazdine pe konferencia, savi sas vazdini ande kothoreste kathar o Svedicko Ministerio pe Integracia haj Jekhipe mashkar Zhuvlja haj Mursh (Swedish Ministry of Integration and Gender Equality), o Konsiljo Evropako (Council of Europe) haj le Evropaki Uniaki Agencia pe le Fundamentalni Tjatjimatha (European Union Agency for Fundamental Rights). Le maj bare thematura la konferen- ciake sas: Romane Zhuvljange Tjatjimatha, Maripe pe o Traffikingo/Bikjinipe manushikano, Patjiv pe o Tjatjipe te alon Bijandjipe glathengo haj le Romengo shajipe te len Publitjno Azhutipe Sastjimasko.

Le gindura sikhade ande le tekstura/ramimatha naj musaj te malaven avri kodolengirenca so azde e konferencia.

Vazhno si te paghas o socialno righthipe

MANGE SI JEKH bari bukji haj le Svedickone Governmentoske te paghas o socialno righthipe kaj ditjol za buthivar andel le Romengo sako djesuthno trajo.

Na feri ando Svedo, de pe interego Evropa. Le Roma si jekh anda le Svedosko panzh nationalni minoritetura haj e Romani shib si jekh andal nationalni minoriteticka shiba. O Romano zakono haj e Romani shib si jekh bari bukji ande le Svedoski thaj la Evropako, ande jekh than, kulturako thovari.

Me zhanav ke le Romen ando Svedo haj ande Evropa, si bari rodipe te arenen te avel len zor.

O majoriteto (le gazhe) ande socialno luma shaj zhutin le Romen kodole bukjanca save trobun len te len sama phendar haj te zuraren pen korkori. Trobuj jekh strategija zhuvinda godjasa haj e bukji musaj te zhal angle haj te avel dini faca pherdal divano haj pinzharipe.

Buthe zhuvljange ande luma adjes, le sakone djesesko trajo te inkerdjon zhuvinde inkerel len avral haj nashtik te len partjia. Jekhipe mashkar mursh haj zhuvlja si jekh kondicia ande demokra- cia haj sheruthni kaj le mansuhikane tjatjimatha. Jiva buth angle areslaspe, sajekh o drom lungo si angla amende te aresas kaj o jekhipe mashkr le mursh haj zhuvlja. Avilas e vrama te inkeras jekh haj te shuvas angle bukja save huzhe penen sar le

thema haj manusha te kerren te avel gvarancia pe le zhuvljange fundamentalni tjatjimatha haj manuskani slobodia. Vi te penela kado te tordjuvas protjiv tradicijonalni zakonura haj bukja. Kaj le NGO si bari rola te den zor kaj le zhuvlja haj sheja pe sa le etazhura: krujal e luma, ando them, haj sa po sa, lokalno. Zhuvljange mishki- matha ando rodino tjatjipe den jekh bari rola kaj kadi bukji. Len trobuj pinzharipe anda lengi bukji, savi erdemlin te len. Kado principio naj pharo te haljardjol: sa le manush, aj mursh vaj zhuvli, nacia, vaj korkoruthno alope seksualno, bersh, invalida, culturalno vaj patjamasko zakono, si len sa jekh kutjipe haj trobun dine sa kodi patjiv andal manushikane tjatjimatha. O principio te na avel diskriminacia si jekh andal stilbura save inkeren o fundamento andel manushikane tjatjimtha. Haj si dino gvarancia pherdal hunji konvenciji kathar o Le themengo kethanipe/unia (UN).

Jiva kadaleske, shele bershenca o trajo le Romenge ando Svedo – haj interego Evropa – sas maklo diskriminiciasa haj avral te aven inkerde. Duhajipe pel Roma sas ando shudipe lengo, pe zor nashade, nas len tjatjipe te avel len lengo bizensso, nas lenge slobodia te aven andre kaj jekh them, pe zor rimonas zhuvljango shajipe te aven len glathi, haj pe zor te meken phengo

Romanjipe si jekh tjatjipe. Kado andas andre kodo te le Roma xasarde haj naj len patjape andel le raj. Amen si jekh bukji ande jekh than haj kodo si kado te pharruvas.

De kathar le 60iti bersh o Svedo las pe peste e bukji te lasharel haj te vortjarel le Romengi situacia ando Svedo, pherdal o lokalno govern- ment/them. Ando bersh 2006 o government/ them vazdas jekh Delegacia pel Romane pushi- matha (Delegation for Roma Issues). Kethanes, ame vazdasa haj lasharasa e Romenge situacia ando Svedo. Kadala bukja trobuj len buth divano haj phanglipe Romanca.

Muro rodipe si ke ame birisarasa, pherdal o divano, te avas dosta manush te inkeras amen haj te das patjiv kaj o anav kadal konferenciako, haj te ashunas jekh jekhes te shaj penas putjarimasa/ barimasa Amare Glasura Ashunde!

E Nyamko Sabuni
Ministerio pe Integracia haj jekhipe mashkar le zhuvlja haj mursh, Svedo
(Skurcime vorba anda o divano savesa putherdas)

Patreto: Pavel Flato

Kadi ram ari sas dini kusa le Romane Zhuvljangi Konferencia ando Svedo 2007.

Andek pdf formato shaj avel lino thele kadi ram po interneto kathe: <http://www.sweden.gov.se/sb/d/574/a/102428>

O Publisher/Kodo kaj das avri kadi ram kaj si lashe kadale rameske:
O Ministerio pe Integracia haj Jekhipe Mashkar le Zhuvlja haj Mursh (Ministry of Integration and Gender Equality) (Pashe kusa anav le kothoresko) kethanes ande jekh than kusa E Delegacia pel Romane Pushimatha (Delegation for Roma Issues).

Le Projektoske Samitora: Bilge Tekin Befrits haj e Elin Strand

Produkcija: O Global Reporting, Svedo

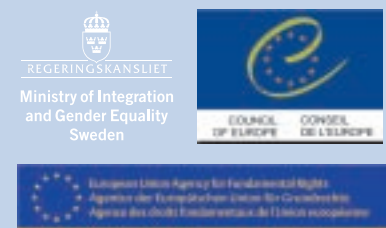
Editoro/Vortotari le ramimasko/skirimasko: E Anki Wood

Teksto: E Anki Wood, O Petter Bolme, E Anna Sjögren

Grafitjno Ilustracia: E Lisa Jansson/Global Reporting

Patretura: O Stefan Bladh kaj si o ramojope/skirijipe kodolesko anav so las len

Printime/Avri ramome/skirime kathar o Asbrink Grafiska

E vrama si te Zuraras le Romane Zhuvljan

LE ROMA ANDE EVROPA maj dur dikhen bari haj zurales kudi, haj buthivar vazdini offcialno diskirninacia haj dosh shuthinin bi krisako. Le Romane glathi si segrime/righathe thodine/shutine andel skoli, hunji ashen pe kodo te sitjon ando ghetto. Le Romen naj patjiv dini andel lengo manushipe kaj godi ande Evropa ande lengo sako djesuthno trajo.

Tjatjipe si ke o patreto naj kade tunjariko pe interego kontinento. De le manushikane tjatjimathe dosha si zhuvinde adjes han ande Evropa. Ande kodo minoriteto si le Romane zhuvlja. Haj pasha sa e diskirninacia so dikhen pala phengo nacia, vi xan kjino pe diskirninacia haj dukhajipe anda kodo ke si zhuvlja.

O angluno paso kathar o Konsiljo la Evropako si te lel sama haj te vazdel le manushikane tjatjimatha le Romenge, sar manush andel lenge gava haj vi sar manush korkori phenge. Ame kado kerras pherdal hunji legalni haj polititjni droma. Pe o manushikano traffikingo (manushen so

bikjinen mashkar themende sar le lubnja te ertin), ama vazdam jekh nevo, haj buthesa, zuralo legalno instramento – o Konsiljo Evropako Konvencia kaj lel Paso te marel thele o Manushikano Bikjinipe (Council of Europe Convention on Action Against Human Trafficking in Human Beings). Kado si jekh legalno instramento kaj putherel jekh drom kaj anel ande jekh than bukji mashkar themende kathar so vazdaspe kado, kathar naklas, kaj arese, na feri ande Evropa, de ande sa e luma. O fundamentalno filozofia kathar e Konvencia sip e kodo te dikhel kodolen save si bikjinde manush sar kodol dosharde/dukhake na doshale. Mezijpe kado vushoro, de naj.

E filozofia kathar o Konsiljo la Evropako si ke ame tji kerras bukji le Romenge, ame kerras bukji le Romenca. Te shaj las hasna kathar sa le neve shajimatha so vazdenpe lenge, Romenge, pashe le Romane zhuvljange, trobun vi von te len pe phende o hulado pharripe ande jekh than

amenca. Patjiv pe o kulturalno identiteto, kaveripe, haj zakono, trobuj te zhal vast vastesa kethanes patjivasa le trobunde principonca la Evropake – sar o jekhipe mashkar le zhuvlja haj le mursh. O zakono nashtik te del tjajtipe kaj e diskirninacia mashkar murshende haj zhuvljande, haj te denpe thela kaversko vast vaj parantjolipe. O drom te ashundjol le Romane zhuvljango glaso si te aven dine zor. Haj o drom kaj kado si te aven dine te inkeren pe phenge pike phengi bukji haj te aven dine patjiv – sar zhuvlja – haj sar Roma.

E Maud de Boer-Buquicchio
Dujto Sekretarka Generalno anda Konsiljo Evropako (Skurcime vorba anda o divano savesa putherdas)

Lungo Drom pe Jekhutno Shajipe kaj o Publitjno Zhutipe Sastjimasko

JIVA AVILAM lungo drom angle, te ashas pe save normi te vazdas pe diskirninacia, haj te vazdas zakonura, le Romengi situacia tji lashjilas buthesa. E Bukji kathar o Fundamental Rights Agency (FRA) si te kidas zhanipe, te kerras rodipe, haj te vazdas zhanipe mashkar e publika pa le fundamentalni tjatjimatha, haj te vazdas haj te das zor pe divanoste kusa o civilno manushipe haj te das zhanipe kaj le instituciji kathar o EU haj le thema ande leste.

Amaro rapport pa le Romane zhuvljano tjatjipe pa o publitjno zhutipe ando sastjipe, na primer, sikhadas ke buthivar le Roma buth zhukaren po zhutipe, si segregacia/righathipe, zhungale vorbi shudine karing lende haj naj dine tji sosko zhutipe. Bihulado diskirninacia pe le Romnja si ando kathar e sama savi si shutini pe lende haj, pele vi pe zorathe te aven rimunde thena aven le maj buth glathi.

Le Romane zhuvljande si bari rola te tordjon karing e diskirninacia. Le Romane Zhuvljange Drakina/Netverkura kerrde buth, pherdal te vazden atkivizmo haj tjatjimasko rodipe, haj

pherdal o hulajipe kodoleske kaj phandel patjape, gindura, haj kodo so si lenge kutj.

Jekh kothor anda nationalni zakonura/polici, haj publitjni sastjimaske programura vazden o trajo pe le bi-tjatjimatha andel le droma kaj le sastjimaske zhutimatha, haj ande diskirninacia pe le Roma, haj vi strategiji sae marenpe kadelenca De o bajo si ke feri hunji themen si droma save marenpe thena avel bi-tjatjipe haj diskirninacia ando sastjipe: sitjaripe/dukajipe, kher/beshipen haj bukji.

Sas hunjivar pendo ke e situacia le Romengi ande Evropa kerrdjilas o than kathar le EUosko pinzharipe haj haljaripe ande bukji pe le fundamentalni tjatjimatha haj socialno tjajtipe kaj vazdaspe. Ame trobuj te vazdas o phirripe zakonengo haj te las sama lengo phiripe, pe soste zor si len haj sar lasharen sa.

E Rezolucia anda bersh 2005, kathar le Evropako Parlamento neki penel "Akharel sa le themen ando EU haj kodol so roden te den andre, te len pasura kaj den jekhutno shajipe kaj o zhutipe sastjimasko haj socialno sama savorreng,

te mudaren avri e diskirninacia, shinade dikhimasa pe e segregacia/righathipe le Romengo andel le bijandjilimaske sektorura/righa, haj te ashaven thele bi-alondo sterilizacia Romane zhuvljangi". E Rezolucia mangel o FRA maj buthesa, te del baro dikhipe pe o Antiziganizmo/Romafobia ande Evropo haj te hulavel resursura te avel sama po rasizmo haj dosh ande le manushikane tjatjimatha karing le Roma. Te zhanen ke o FRA so pe kodo te shuvelpe pozitivno kaj kadi Rezolucia sar ditjolpe aba ande amari bukji.

O Constantinos Manolopoulos
Direktoro anda Agencia anda EU pe le Fundamentalni Tjatjimatha (Skurcime vorba anda o divano savesa putherdas)

Buthe Kothorengi Diskriminacia si Plaga pel Romane Zhuvlja

Le Romane zhuvlja dikhen buthe kothorengi diskriminacia, vi pala phengi nacia haj vi ke si zhuvlja, mashkar phenge manush korkori, haj mashkar sa o manushipe interego. Dosha ande sastjimaski sama, shudinipe kherendar, haj te aven bi-bukjange si jekh tjatjipe le Romane zhuvljange pe interego Evropa. E bi-baxthali lista pe le dosha andel manushikane tjatjimatha aresel pe kodo te zumaven te si jekh zhuvlji patjivali, sterilizacia pe zor, zuralo dukhajipe/maripe, traffikingo, pe zor ansurime, pe zor te mangel/kulduhin haj narkotiki.

“TE AVES JEKH ROMANI zhuvlji si pe kodo te aves vi ando mishkipe pe le Romenge tjatjimatha, jekhesa, haj vi le zhuvljange tjatjimathenca ando kaver” Penel e Enisa Eminova, jekh aktivista pe le Romane zhuvljange tjatjimatha anda Makedonia, kaj sas jekh andal panelistura ando workshop pe le Romane zhuvljange tjatjimatha.

E Enisa Eminova pendas ke le mursh kaj si bare, putherde divano le Romane zhuvljanca anda kodo ke thena na kam “avilon boldine avri kathar le feministura andal parne thema”. Numa sar jekh Romani zhuvlji dikhlas voj vi ke si tjorro dikhipi pe e Romani kultura ande o gadzhikano mishkipe le feministongo. “Ame trobuj te avas andel sal duj mishkimatha sar sam Romane zhuvlja haj tji trobuj te halosaras jekh identito opral o kaver”, pendas e Enisa Eminova.

E Sarita Friman-Korpela, Sekretakra Generalno kathar o Advisory (Kaj den gindipe kathar phengo zhanipe) Board on Romani Social Affairs (Romane socialni bukja) and Health (sastjipe), pendas ke inkerel jekh kadalesa ke o righatipe le Romengo na feri ashel kaj le themeske instituciji, de tordol mashkar vi le maj bare mishkimatha le zhuvljange, haj ande manushikane tjtajtimange mishkimatha.

“Finlandericka instituciji save roden te den jekhuthno tjtajtipe trobun te kerren te ditjon maj buth le Romane zhuvlja, vi ande phengi korkoruthne agenda haj vi ande bukji kethanes Romane institucienca” pendas voj.

KIRSTI KOLTHOFF, PREZIDENTO kathar le Evropake Zhuvljangi Lobbi (o EWL), sikhadas ande pesko divano ke “Tji sosko pakjape vaj kulturako zakono/drom shaj del tjtajtipe kaj dosh kerri karing akarsava zhuvljako manushikano tjtajtipe”.

“O EWL haljarel e si bari bukji te phurij avri, te sikhavel haj te pherravel zakonura/drom savo dukhavel le zhuvljango tjtajtipe haj pherravel lenge glasura”, pendas maj dur e Kirsti Kolthoff.

O rodipe kathar o EWL si te rodel jekhipe mashkar le mursh haj zhuvlja, te vazdel le

E Enisa Eminova zurardas ke le Romane zhuvlja trobun te aven andel sal duj mishkimatha, vi andel Romane tjatjimatha haj vi andel zhuvljange tjatjimatha. O Thomas Hammarberg inkerdas lasa jekh.

zhuvljangi zor haj te marel sa le droma save shuven dukh pel zhuvlja.

Le Evropake Zhuvljangi Lobi (European Women’s Lobby) si jekh organizacia kaj naj thele le themesko vast, vazdini ando bersh 1990, kaj akhank kidel kethanes maj sar 4000 zhuvljange organizacijen pa interego Evropa. Numa, zhipun so, haj zhi akhana, si feri jekh Romane zhuvljangi organizacia kudi ando EWL, kodi si e International Romani Women’s Network (Romane Zhuvljangi Drakin/Netverko), o IRWN.

Thela le workshops sas generalno pinzharipe ande jekh than te gethonas droma save dukhaven haj e diskriminacia savi si mashkare le kumpaniji. Le Romane zhuvlja musaj zhuvindes te shuven partija pendar ande kadi processia. Buth manush

save line partija ke zuraes cera rapportura si ramome pa le problemura save si ande Romani kultura, ramome Romendar.

Jekh kaver pharipe si ke le politikantura haj kodol save kerren zakonura, tji thon baro dikhipi pe e diskriminacia karing le Romane zhuvlja anda kodo ke darran thena mezinpe polititjni doshale (sar rasistura na primer), anda kodo ke kam hunji dosha shaj aven neki avri andal Romane zakonura. De khana kerren kado, von korarenpe karing pe o fakto ke si diskriminacia haj dosh shuthini pel zhuvlja mashkar sa le kumpaniji.

Le Romengi situacia si tjtajes pharri ande Mashkaruthni/Centralno Evropa haj ando Sudo-karing le khamesko vazdipe la Evropako. Buth Roma trajin tjorres, naj len khera, bukji haj

skola. Lenge sastjimaski situacia si tjorri; baro meripe si cine glathengo/shavorengo, na pirmer, othovar maj buthivar mashkar le Roma sar mashkar le kavere manushende.

Ande jekh angluno multi-nationalno projekto te vazdel le kondicia le Romane zhuvljango ande Evropa, 2005-2015 ashelas te bushol "The Decade of Roma inclusion (O Dekado kaj ginavel le Romen andre)".

Inja thema anda Centralo/Mashkaruthni Evropa haj o Sudo karing o vazdipe le khamesko (le thema karing o Greko) ashile pe kodo te maj lasharen e situacia socio-ekonomiako haj, socialno ginade te aven andre le Roma. Kado kizdij te anel kethanes themen haj mashkar themende governmentura haj organizaciji na thela them, haj vi le civilni (vortha Romen) Romen. Kodol internationalni vortake organizaciji si o Council of Europe Development Bank, o World Bank, UNDP, Open Society Institute (OSI), haj o European Roma and Travellers Forum.

E Tatjana Peric, jekh vortako anda OSI inter-national. Voj si vortatjka ande Serbia, sikhadas pesko rodipe/studia sar le Romane zhuvljange tjtajimatha sar si divinime ande le National Action Plans (themuthne bukjako planura) kerrado pe o Decade of Roma Inclusion. Andal le inja thema so line partjia, feri e Serbia kerradas jekh themuthno bukjako plano righathe pe le Romane zhuvlja. Pasha kado, Romane zhuvljange organizaciji ande Serbia line partjia ando kerrajipe le planosko. Numa so, o plano inke sit e avel pinzharado le rajendar. E Tatjana Peric gethondas ke e implemetacia pe o Roma Decade lokhes zhal. "Si jekh bari treba pe o vazdipe dromenge te delpe zhutipe kaj o aktivizmo kaj barol mashkar le Romane zhuvlja andel thema ando Roma Decade. Ke thena na, o Roma decade shaj anklitel pe o baro riziko ke shaj ashel andel Romane zhuvljange jakha sar jekj xoxajipe," pendas voj.

"Maj buth manushikane tjtajimathenge samitora save shuven bari sama pe le Romenge tjtajimatha, buthivar korarde si pe le zhuvljangi situacia karing le dosha kerrde pe lende andel manushikane tjtajimatha"

E SARITA FRIMAN-KORPELA anda Finlando haj e Thereza Eriksson, jekh azhutorkinja sitjari-tareske anda Svedo, inkerde ande jekh than ke jiva e situacia le Romane zhuvljangi si maj lashi andel lenge thema sar andel kaver, sajekh si diskriminacia, maj buth karing e bukji, skola haj sako djeseske bukja ando trajo, sar te aven mekline ande jekh birto/kirtjima/resterano haj bolti/dutjanura/leftji.

E Thereza Eriksson das exemplo pe diskriminacia ande bukjako sektoro, kaj le Roma si

bi-bukjake, andel skolende sar azhutora sitjarengo, jiva dine gatha specialno skolako program vazdino pe kodo te kerren bukji Romane shavorrenca/glathenca. Numa pala xapeste/protesto, bukja vazdepe. "Ame le zhuvlja trobuj te maras amen andal amare tjtajimatha", pendas e Thereza Eriksson haj das pesko najispe kaj e bukji so avilas le maj purendar. "Me sim barimange andel amare maj pure. Najis lenge marimaske haj kjinoske, e situacia si buthesa maj lashi sar kaj sas," pendas e Thereza Eriksson.

Sas jekhuthno haljaripe ande o angluno workshop ke o zuraripe le Romane zhuvljango si jekh lasho drom savesa te marenpe pe e stigmatizacia haj traffickingo, haj te den anglal sa diskriminacia, putherdi haj vi phandadi mashkar sa le manushende. Jekh andal maj lashe azhutora pe kado si te aven maj buth Romane zhuvlja ande kadi bukji te phirraven e strategiji haj programura kaj si pe kodo te vazden le tjtajimatha le Romenge. "Maj buth manushikane tjtajimathenge samitora shuven bari sama pe le Romenge tjtajimatha, buthivar korarde pe le zhuvljangi situacia karing le dosha andel manushikane tjtajimatha," gethondas e Tatjana Peric.

Jekh pushipe savo sas vazdino sas pa sar le Romane mursh te len partjia ande kado. Pala kodo so voj nakhlas haj so voj zhanel, te shaj vazdenpe le zhuvljange tjtajimatha generalne, e Kirsti Kolthoff pendas, le zhuvljan trobuj lengo korkoruthno than kaj te kerren divanura haj te rakhenpe murshenca save den zor kaj lengi agenda righathe pe phengo vast. Gethonda vorbasa, e Kirsti Kolthoff das vorbi vazdimaske kaj le Romane zhuvlja "te aven ande jekh than haj te organizolinpe korkori haj te roden zhutipe katar kaver zhuvljikane drakina/neterkura."

Jekh kaver pharripe si ke le politikantura haj kodol save kerren zakonura, tji thon baro dikhippe pe e diskriminacia karing le Romane zhuvlja anda kodo ke darran thena mezinpe polititjni doshale (sar rasistura na primer), anda kodo ke kam hunji dosha shaj aven neki avri andal Romane zakonura. De khana kerren kado, von korarenpe karing o fakto ke si diskriminacia haj dosh shuthini pel zhuvlja mashkar sa le kumpaniji.

Kirsti Kolthoff (po tjtajo) das zor le Romnan te roden zhutipe katar le kavere zhuvljange drakina/netverkura.

"AMEN TROBUJ KIDIPE SAKONE BERSHESKO"

"Ame buthivar ashundam pa le Romnjange problemura so naken, ke phangle si kaj amari kultura haj kaj sosko trajo amen si. Kado naj tjtjes. Le problemura aven anda diskriminacia savi tji ashadjol ande Evropa. Ame pakjas ke amari kulturako si jekh Evropaki kultura haj trobuj te avel patjiv dini", pendas e Soraya Post, prezeidento anda o International Romani Women's Network (IRWN), haj jekh andal divanitora kaj so putherdas e konferencia. O IRWN sas vazdino de shtar bersh kodoleske haj andas kethanes Romane zhuvljikane aktiviston andal 20 thema.

"Ame kerrdjilam pinzharde patjitora po lokalno, nationalno haj internationalno etazho. Amari zor nas feri pe hasna amenge, de vi le kumpanjienge. Ame das avri pe interegone jekhippe andel sa le thana so ame trajinas. Ame das avri te pherrardjon sa le zhuvinde zakonura, regulura, droma, save neki vaj na neki kerren diskriminacia pel amare manush", pendas e Soraya Post.

Soraya Post.

Miranda Vuolasranta.

E Miranda Vuolasranta, Dujto Sheruthni Ande le European (Evropako) Roma and Travellers (Romengo haj Piruthne Manusheng) Forum (Forumo) (o ERTF), pendas ande o divano savesa putherdas ke o

IRWN sas jekh bari bukji andel le Romane zhuvljange tjtajimatha. "Numa sa, trobuj te avas organizime mafeder haj te avel amen jekh dikhippe haj bukjako plano pe le jekhutnimaski bukji ando angljipe."

O maj nevo rapport katar FRA penel ke le Roma si le maj thele haj bi zorake ande trajo mashkar sa le ethnitjni minoritetura ande Evropa. "Haj save shaj maj sigo pherren ando problemo si le Romane zhuvlja, save nakhen diskriminacia pe le bare etzhura", pendas e Miranda Vuolasranta.

Sal duj divanitora kamenas ke kade konferencia shaj avilov jekh andal maj buth so avena. "Amen trobuj tumaro zhutipe ande kado gindo haj me patjav ke le internationalni organizaciji tordjona amenca pe kado", gethondas e Soraya Post.

Bukji ande jekh than Trobuju te Ashavas o Traffikingo

O traffikingo si la interegone lumako moderno drom slavericko kaj bikjinel manushen sar thovari, kjinde haj bikjinde pale haj pale. Maj buth glathi haj zhuvlja si shuthine te mangel/kuldulin haj te kerren cino tjirope le organizime tjorengi gruppura. Zhuvlja haj glathi, save si Roma, sas vortha alome avri katar le tjorengi drakina/netverkura, save lenpe le traffikingosa/bikjinipe mansuhengo, anda kodo ke naj len zuralo glaso ande luma haj them.

JEKH NEVO RAPPORTO katar o UN haj e agencia ILO penel ke o bikjinipe manushengo anel andre karing 32 biljionura pajeske dollar sako bersh haj si o thrito maj baro than po njerishago andel sa le tjiromatha, kaj anel andre maj buth njerishago sar traffikingo/phiirajipe dille drabbengo haj marimaske prami sar shura, bombi, raketi, granadura, pistolura haj pushki. O predjipe/traffikingo manushengo "maj dur zhal le bershenca haj le tjirope len hasna sakodole manushengi maj buthivar sar jekhvar khana si kado shuthino pasha kaer tjiromatha, ketji cera kapitalo shuthino andre ando thovari", pendas voj, E Gulnara Shahinian, Armenicko experto/zhanitroka pe o traffikingo. jekh andal panelistura ando workshop.

Maj buthivar mashkar le manush o gindo si ke o predjipe manushengo/traffikingo si phanglo kaj e seksualno hasna le zhuvljandar. Jiva kade buthivar si, si vi kaver formi po traffikingo. Ando Nordo la Evropako o traffikingo le terne manushengo si hasnime te zhan pel droma te mangel/kuldulin vaj cino tjirope, kerrdjolpe maj, haj maj normalno. Buth andal le dukhade katar o traffikingo si hasnime buthe dromenca haj terne manush si jekh kothor anda kadal, karing 23% ando 2003 sar penel o International Organization for Migration (IOM).

"KHANA ARAKHAS GLATHEN save ame gindisaras shaj si dukhade katar o traffikingo, si jekh nevipe amende ando Svedo so barol. Buthivar amare raj tji len sama ke kadal glathi si dukhade katar o traffikingo – buthivar dikhas le ame sar terne turistikake tjirope," pendas e Karin Norlin katar o Youth Emergency Unit (Ternengo Zhutipe Pripaki) anda Stoholmo, Svedo. Kadal shavorra, na de ketji roden azilo haj si lenge avri dino te ferinpe le rajendar. Buthivar naj len rama te sikhaven kon von si, haj buthivar si zurales dukhade darrasa – kaj kerrel kado phares lenge te roden zhutipe. "Hunjivar me gindij ke ame bisteras ke e legislacia savi si amen si pe kodo te lel sama pe le shavorra, ginadjol pe SA le shavorra save si beshen ando Svedo," gelas maj dur e Karin

E Gulnara Shahinian zurardas o punkto ke e prevencia/ashajipe si jekh andal maj bare bukja kaj marelpe pe o traffikingo.

Norlin haj thodas buth pe kodo ke le NGO haj le raj trobun te kerren bukji ande jekh than te ashaven haj te tordjaren thele le puren, le tjirope, save hasnin/amprovotjin ande kadal shavorra/glathi.

Sar vi jekh drom kontra o traffikingo ande Albania haj jekh Romani zhuvlji, Miranda Fejzo nakhlas buth problemura pe peske vast korkori, haj sar voj haljarel o traffikingo mashkar le Roma anklistel pala kodo "ke le Roma si maj thele ande o socialno etazho" ande jekh them savo kjirozij anda jekh lungo pharrujipe katar jekh sistemo so skipisajlas anda diktatoria, karing jekh sistemo demokraciako. De kado avel katar kodo ke "naj pinzharipe pe varisoski strategija savi ginavel vi le Romen andre." E Romani kumpania si rigathe shuthino vi ande skola haj ande bukjanje. "Kaj tji zhanen te ginaven/djinen zhi adjes azbal o efekto kadalestar vi le Romane shavorren/glathen haj vi le zhuvljan. Pashe kaver fakto si kodo ke naj jekhipe mashkar le mursh haj zhuvlja andel

Romane vatri," pendas maj dur e Miranda Fejzo. "Zhuvljikano-Murshikano bi-jekhipe haj lovengi/ekonomiaki tjirope anel o shindipe mashkar rom haj romnjathe, tjiingara ande vatra haj vi kodo ke le mursh arenen te bikjinen phenge romnjan haj glathen kaj drakina/netverkura save lenpe le traffikingosa/manushikane bikjinimasa."

Jekh kaver problem so voj vazdas opre si ke daba si akharde Romane reprezentantura katar e Romani kumpania te len partija ande le komitetura lokani kaj maren thele o traffikingo. "O pushipe si sostar le Roma nashtik te len patija ande e bukji save si phangli amende."

E Gulnara Shahinian pinzharadas ke le Roma haj le Egyptianura (Jekh cino ethnitjono minoriteto ande Albania, pe savende buthivar si pende Roma) si jekh lasho kothor anda kodol manush kaj den ando traffikingo, haj pashe pendas ke o traffikingo tji anklistel katar le Roma. "E manush save len o lov anda kado roden kovle

manushen. Ame nashtik te dosharas le minoriteton ande o traffikingo – kado si lumako bajo/ fenomina.”

Ande pesko divano, savesa putherdas, o Ambassadoro Anders Oljelund shutas o trafikingo ande jekh perspektivo historiako haj shuthas les pasha o slaveria. “O bikjinpe haj kjinipe le manushengo naj jekh neviqe. Kado pecijaspe pa interego luma aba de buth vrama. Vov shoha nas ashado, sar kaj ame dasas amen gindo pe slaveria de duj shela bersh,” pendas o Anders Oljelund, savo si o koordinatori te maren thele o traffikingo ando Swedish Ministry for Foreign Affaris (o Minsitero Svedicko pe e Bukji Avruthne Themenca).

O traffikingo si jekh dosh pe le fundamentalni manushikane tjtajimatha, khana lel parantjolipe pe kavere manusheste. Vi o Anders Oljelund haj vi e Gulnara Shahinian dine exemplura kathar le internationalni/sa le themenge protokolura haj dokumentura kaj shaj len ande hasna te maren thele o traffikingo/manushikano bikjinipe. Maj buth thema dine pinzharipe haj line andre le internationalni konvenciji haj sa le EUeske thema si te lenpe pala lende. O 1989 UN Convention on the Rights of the Child (UNeski konvencia anda bersh 1989, pe le tjtajimatha le shavorrengi) penel le governmentura/thema musaj te len sama kathar sa le shavorra/glathi; vi kathar lenge dada haj déja te trobuja. Glathi buth haj maj buth si alome maj purendar te mangelenge, haj vi te bikjinen len sar lubnja. Kodol glathi save maj sigo kado pecin si kodol save naj registrime, save maj buthivar si kodol gruppura save si maj thele inkerde ando Sudo haj Centralno/Mashkaruthni Evropa.

“Le NGO haj le bare raj musaj ande jekh than, pherdal le granjici, te ashaven haj te maren thele le maj pure tjoren save len hasna glathendar.”

O Palermo Protokolo, savo si jekh kothor anda konvencia kathar o United Nations (e Unia le Themengi) anda bersh 2002, penel ke o manushikano traffikingo ke varikon sas alome te len leski/laki hasna bipatjivales, ande kodi vrama vaj vi pe maj palal. O traffikingo vi shaj aresel te avel kerrdo vi zorasa haj “dosta si te xoxaes varikas andre, vaj te lelpe hasna kathar lengo kovljipe vaj kathar lengi treba”.

KHANA AVEL KAJ o traffikingo, tji trobuj tji zor haj tji xoxajipe: “Shavorra khanagodi/mindigh shaj aven aresinde ke len si patjape andel maj pure; lengi musaj si ke len naj kaver drom”, pendas o Anders Oljelund. Ande bukji pe o traffikingo, governmentura/thema dine phengi vorba te len opre thrin djeli: te ashaven thena

“Le glathi kaj naj registrime si kodol save maj sigo pherren ando problem”, pendas o Anders Oljelund.

aresen manush ando traffikingo, te den kris kodolen save kerren kadi dosh, haj po thrito te len sama kathar kodol save sas line ande hasna traffikingosa.

”Ame trobuj te haljaras haj te pinzharas ke kodol save pherren pe kodo te aven lubnja, pherren te aven glathi ande bukjathe kaj si sar slaveria, vaj glahti kaj mangelengulduin, naj illegalni immigrantura/strine themenge aj feri lubnja, tjor vaj nasul glathi”, zurardas o Anders Oljelund. E Gulnara Shahinian zor shuthas pe o divano ke “le dukhade trobun te aven dine patjiv haj manushipe”.

Sa le manush ando panelo, kaj o workshop, ashile pe kodo ke o ashajipe po traffikingo, sama pe le dukhade haj te aven maj bare kriza/straffura, trobun len maj lashi kolabercia/bukji ande jekh than, internationalno haj vi nationalno. O ashajipe si jekh andal maj bare bukja pe o maripe le traffikingosko drom”, pendas e Gulnara Shahinian. Sas generalno haljaripe pe e treba te vazden e socio-ekonomiaki situacia pel gora kaj o tjorripe si o maj buth, anda soste manush den ando traffikingo.

Pashe e Gulnara Shahinian vi pendas ke tji jekh them ande luma si kade de sasto thena avel ande leste traffikingo manushengo, “vaj anda them so anlistel vaj o them savo aresel vaj nakhelpe pa”. Anda kodo trobuj bukji ande jekh internationalno haj vi nationalno.

FRA KRUAL E SINJA ROMANE ZHUVLJIKANE DRAKINENCA/NETVERKONCA

O EU Agencia pe le Fundamental Rights (FRA) (Fundamentalni tjtajimatha) organizindas/vazdas jekh divano krujal sinjathe Romane zhuvljikane drakinenca/netverkonca o djes angla e konferencia “Amare Glasura Ashunde”. O gindo sas kodo te vazdelpe debatto pa le divanura so avena pe konferencia haj te arakhen gindoske droma sar te kerrel rodipe/studia o FRA pe maj angle haj soske dromenca te shuven e bukji angle, e sama, e patjiv haj o vazdipe pa le shavorrengi tjtajimatha ando EU.

Le partjara sikhade phengi dar pa sar le politikura haj vi le manush ande Evropa dikhen xoljasa karing le Roma, haj pe kodo ke hunji thema ando Council of Europe (Konsiljo Evropako) kaj tji pinzharaven e sterilizacia Romane zhuvljange kerrdi pe zor, haj ke cera kerren ande kado. Vi angle angla ke line sama ke barol o shudipe le Romenge andal khera, maj buthivar jivende, haj sar kerren cera centralni administraciji te ashaven thele kadal illegalni bajura/djeli.

E tjorri situacia le Romengi ando sastjipe nashtik te avel primime, sas jekh baro punkto kaj e sinjake partjara, kaj sas dosh le governmentongi/themengi kaj shutepe pala o rapport “Breaking the Barriers – Roma Women and Access to Public Health Care (Paghen e zidura/falura – Romane Zhuvlja haj Drom kaj o Zhutipe Sastjimasko Savorrengi)”, avri dino ando bersh 2003, konkretne dromenca haj programura. Le krujuthne sinjake partjara alosarde 27 rekomendaciji, save maj angle sas pale vazdine mashkar le konferenciake bukjange gruppene.

Ginav/Djin le rekomendaciji kathe:

http://fra.europa.eu/fra/index.php?fuseaction=content.dsp_cat_content&catid=3e5ce17d37410

E Elena Gorolova (po stungo) haj e Helena Balogova sas duj zheja sterilizime pe zor. Len naj ekonomiaki zor te vazden kado opre ande kris haj naj tji sosko zhutipe legalno bi-pokjinimasko. Von akhanak si aktivni ande jekh NGO kaj sterilizime zhuvlja zhutin jekh kaveres – haj den avri kaj o governmento/them te del jekh puttherdi ertetjija mashkar le manush.

THEMATO: PATJIV PE LE TJATJIMATHA TE KERREN GLATHEN

Zor Sterilizaciaki le Romane Zhuvljange

Illegalni sterilizaciji sas opre dine mashkar buthe themende ande Evropa. Andel 1990iti bersh o Svedo haj Norvego buthe bershenca avile kaj o agor ke buth zhuvlja – buth anda lende Romane – sas pe zor sterilizime buthe bershenca. Kadi prosessia gethondaspe ertetjijasa kathar sal duj governmentura/thema.

ADJES AVILAS E VRAMA buthe themenge te pinzharen o fakto ke kadal bukja vi pecisajle ande lenge thema ande kadal hunji bersh – haj vi pecijpe pel hunji riga zhi adjes.

“Me sim jekh andal le zhuvlja so sas sterilizime pe zor. Me dem kado opre kaj o Tjexicko Ombudsmano, de me tji zucarav te aresel murro divano ande kris – man naj sar te tradav angle kado haj tji sosko zhutipe bipokjinimasko te lav zhutipe advukatosko/shibalesko vaj varisosko legalno zhutipe. De me kamav o Ombudsmano te zhanel so me nakhlem. Si kaver drom thena aresel jekh zhuvli pharri; droma save meken tut te aven tut glathi maj angle te kamesa”, pendas e Helena Balogova, reprezentantorka pe o Group of Women Harmed by Sterilisation (Gruppo Zhuvljango Dukhade kathar e Sterilizacia), Tjexicko Republika, haj jekh andal paneloske divanitora. O workshop pe o Respect for Reproductive Rights (Patjiv pe le Tjatjimatha te kerres glathen) shuthas baro dikhipe pe le illegalni sterilizaciji.

De kathar o bersh 2004 o Ombudsmano le Tjexosko si zurales ande bukji pe e sterilizacia zorasa. Zhi kaj o Novemeri 2007, sa kethanes, pe le illegalni sterilizaciji nakhle opral 100. Maj buth anda lende avile Romane zhuvljandar. O Ombudsmano ashilas pe kodo ke tji jekh anda kadal so dine opre kado sas jekh anda lende so das tjajtipe te kerren lenca kado savo nas bidoshako haj puttherdes ando senco karing le manushikane tjatjimatha.

“Kado eta pherrel pe sa 100 so dine opre kado bi-jekhako”, das anglal o Filip Glotzmann, Head of Office of the Czech Republic Defender of Rights (Shero anda kontura, le Tjexickone Samake pe le Tjatjimatha), ande pesko divano. “Hunji anda kadal dosha sas ke e aplikacia pe e sterilizacia sas skirime/ramome pala e operacia, e sterilizacia kernde kade bi-pushimasko, haj tjajtipe sas dino pe operacia thela darrajimaski taktika”, das vov kado haljaripe.

Cera andal kadal situaciji aresena andel krisa

Tjexicka, sar naj tji sosko legalno azhutipe bi-pokjinimasko. Numa jekh NGO laspe pala duj situaciji haj ando bersh 2007 le krisa pinzharde ke kadal duj zhuvlja sas sterilizime bi dino haj puttherdo haljaripe ande e prosessia alomaski. Jekh andal zhuvlja las pokjin anda dosh kerndi karing lathe; e kaver e spita/bolnjica/sastjimasko kher musaj sas te del jekh skirime/ramome ertetjija. Jekh andal propoziciji pe neve zakonoste kathar o Ombudsmano si te natjol maj cera efa djes mashkar e informacia khana dini si, haj puttherdes te shaj denpe gindo, pharimasa te al len jekh haljardo alope pe o drom so len. Kaver rekomendaciji si te avel jekh cini kevnja/knjishka savi del informacia pa soste shaj pecilpe ande sterilizacia, haj interegone trajosko zhanipe doktorongo pa le manushenge tjatjimatha so roden lengo zhutipe, te avel vi kodo andre. O Ombudsmano del vi rekomendacia kaj o governmento/them, te del pester jekh ertetjija haj te aven pokjinde avri le manush pe savendi e dosh sas kerndi.

“O maj fundamentalno fakto si ke areselpe shoha thena aven maj glathi”, pendas o Filip Glotzmann.«

Jekh nevo zakono pe sastjimaski sama ando Tjexo sas ramondo opre ando bersh 2006 de nas inke pinzharado angla le Parlamentosko alope haj inke zhukarel pinzharipe.

ANDO SVEDO, KARING 63000 manush sas sterilizime mashkar le bersh 1935 haj 1975. Maj buth sar 95% sas zhuvlja. Tji zhangljolpe sode anda lende sas Roma. E sterilizaciako zakono vazdino sas andel bersh 1940ti, sas maj buth anda kodo vazdino thena bijandjon/arakhadjon manush lokhe godjange/nasvale po shero.

“Ande praktika sas o Svedicko zakono hasnime pe kodo te huzharen le themes kathar le problemura save tji kamenas te an. Le zhuvlja save maj buth pherrenas kade te ginadjon te kerren kasave glathen sas kodol so trajinas po them haj lenas zhutipe le themestar, ke patjanas ke kadal maj sigo sas te aven “tjorre deja”, e Maija Runcis das kado haljaripe, Dociento kaj sikjarel ando Universiteto Söderthorn, ando Svedo. O Svedicko zakono tji mekelas zor te avel shuthini phyzitjno, haj tjahtes te penas karing 90–95 procenti andal manush sterilizime mashkar le bersh 1935-1975 korkori ramondepe/skirindepe thelal pe le aplikaciji.

“Kathar jekh legalno dikhippe, kadal operacia gele bi-zurako. De te dikhasa pe kavera righathe, le instituciji haj le doktora line droma vi kaj save bolde manushen te zhan pe kado, kadalesa line le manushendar lengo puttherdo tjatjipe te alon korkori” pendas e Maija Runcis.

ANDO NORVEGO PE le Roma sas pharri assimilacia (te meken phengo Romipe) haj pe zorindi sterilizacia. Le droma save sas line inkerdjile zhi andel 70ti bersh, dazhe vi le glahti sas line phenge njamondar pe zor, haj le njamura sas shuthine andel bukjake kampura te sitjon le trajosa kaj naj phiruthno.

“Te vortjardjol purani diskriminacia haj te pokjindjol si jekh lungo drom,” pendas o Tove Skotvedt, Shertuthno kaj del pesko haljaripe kaj o Norwegian Ministry of Labour and Social Inclusion (Norvegicko Ministerio pe Bukji haj Socialno Andre-Linipe).

Andel 1990ti bersh o Ministry of Social and Health Affaris (Socialno haj Sastjimaski Sama) das po vast kaj o Norwegian Research Council (Norvegicko Rodimasko Konsiljo) e bukji te kerren jekh baro rodipe. O rapporto sas avri dino ando bersh 2000 haj pendas ke karing 300 zhuvlja Romane sas ilegalni sterilizime de kathar le 1930ti zhi kaj le 1970ti bersh. O Norvegicko Governo/Them manglas peske ertetjija haj vazdas kollektivno haj vi individualno pokjin pe dosh savi sas kerrdi pe Romende ando Norvego.

“Kodo so sikhadjilas ke kerrdaspe ando Norvego ke trobuj amen jekh samitori te shuvel dikhippe haj sama haj te del alarmo/cipipe khana trobujpe haj ilijpe. Amen trobuj vi governmentura/thema kaj si gethome te kerren rodimatha ande kodo so si opre dino, kaj den pinzharipe kaj

si dosha haj te den ertetjiji. Kado trobuj te nakhas te shaj vazdas de neves patjape,” pendas sar jekh zuralo divano o Tove Skotvedt.

Thela o divano sas pendo ke e sterilizacia naj shoha jekh bajo/djela sosa trobuj o manush te sidjarel – haj hunji djes vaj shon, sar jekh vrama te delpe gindo jekh manush, trobuj khanagodi/mindigh meklino/slobodo. Nationalno haj internationalno legislacia vazdas vi alonde kondiciji te shaj avel gvarancia ke le manush vortha alon o drom savo len.

Buth andal partjara pende ke le rapportura pa sterilizacia pe zor kaj inke phirren aven anda Slovakia, na primer. Ando Hungaro o them xasardas jekh kris na dulmuth (A.S. v. Hungary) jekha zhuvljake savi sas sterilizime vortha pala kodo so bijandjalisardas/arakhadas glatha. Voj das pesko ramondo/skirime pinzharipe kaj kado, numa le krisa ashile pe kodo ke kado tji penel ke voj kado kerrdas puttherde alomasa haj sas la lasho haljaripe pe soste voj ashel. E vrama so natjilas pala kodo so sas voj lini andre sas za cera te del gvarancia ke voj shaj linov kasavo baro alope haljarimasa.

“Amen so trobuj, le governmentura/thema te roden opre kaj si dosha, te pinzharaven kodol dosha haj te avel dini ertetjija”.

LE DUKHADE KATHAR e sterilizacia buthivar haljarenpe ando lazhavo, haj anda kodo naj lenge po vast te den дума pa soste nakhle, naj len o zhutipe savo len trobuj.

“Me tji zhanos ke sas kaver zhuvlja so nakhle kodo kjino so me. Kado kerrel amen savoren maj zurale te zhanas ke tji sam jekh zhene, ke tji trobuj te garravas amen ando lazhavo,” pendas e Elena Gorolova, e divanitorkinja pe o Group of Women Harmed by Sterilisation, (Gruppo le Zhuvljange Dukhade kathar e Sterilizacia) Tjexo.

E organizacia sas vazdini ando bersh 2003 haj le zhuvlja arakhenpe sako shon te den дума pa peski situacia haj te zhutin jekh jekha. Von I kerrde demonstraciji haj kerrde patretongi exhibicia/sikhajipe. E organizacia rodel te del informacia doktoron, pasjenton/manushen so roden sastjimakso zhutipe haj generalne le manushen, pa sterilizacia zoraki. Von shuven zor pe o governmento/them te den phendar ertetjija puttherdes kaj sa kodol so dukhadjile, haj mangan pokjin doshaki. “Anglunimastar sas pharres te vorbij pa kado, te des intervju kaj e media haj te len pa tute patretura. Numa sar gelas e vrama haljardaspe ke pa kado trobuj maj buth divano puttherdo. Das amen zor haj ame tji kamas kado te pecin amare sheja,” pendas e Elena Gorolova.

E DELEGACIA PEL ROMANE PUSHIMATHA

Ando thomno le bershesko 2006, o Svedicko governmento/them vazdas jekh Delegacia pel Romane Pushimatha, te lasharel e situacia le Romengi ando Svedo. Te avel jekh lasho maripe kontra o righathipe haj avralipe o socialno, politikako, haj ekonomitjno trajo, haj te areselpe kado trobuj te avel divano haj bukji phangli ande jekh than le Romanca.

Jekh anda lake anglune bukja si te kerrel jekh pushipe haj rodipe ande situacia le Romengi ando Svedo. E Delegacia vi dela zor haj zhutipe kaj le municipalni projektura save lasharen e situacia le Romenge haj phirraven zhanipe haj informacia pa le Roma. Kethanes ande bukji governmentske/themeske institutienca, organizaciaence, haj Romane reprezentantonca, e Delegacia vi vazdela konferenciji, seminarura, lela partjia internatioalno ande bukjathe ande jekh than pe le Romane pushimatha, haj dikhela pe treba haj o shajipe te aven vazdine Romane insituciji.

Ande Delegacia si desh partjara, andal savende dopash si Romane. Jekh kothor expertura haj jekh bulho gruppo sar referanco si ande saveste si reprezentantura kathar le Romane organizaciji, sas andre von shuthine, haj avena pushle thela sa e vrama. Jekh gethimasko rapporto avela dino kaj o governmento/them ando Decemperi 2009, kusa jekh prepozicia pe sar kerrdjolpe e bukji te avel le Romengi situacia maj lashardi haj sar te zhan maj angle.

Ando Svedo si panzh nationalni minoritetrua: Le Zhidovura, le Roma, le Samura, le Svedicka Finlanderura haj le Tornedalura. Ando bersh 1999, o Svedicko Parlamento pinzhardas e ratifikacia pe o Framework Convention (E Konvencia sar te zhal e bukji) for the Protection of National Minorities (pe e sama le Nationalni Minorititengi) and the European Charter (Le Evropako Zakono pe) for Regional or Minority Languages (le Regionalni/Gorange aj Minorititenge Shiba). Jekh polosi/drom sas lino ando bersh 2000.

Pe maj buthe informaciathe:
www.romadelegationen.se

É Delegatsia pe romané pušaimáta

Sastjimaski Sama – Bi Samako

Maj skurto trajo, maj buthe cine glathengo meripe, cino shajipe kaj e sastjimasko zhutipe, ambulanci save shoha tji aven khana si akharde. Andel buth thema ande Evropa, le Romane manushen si dino tjorro zhutipe sastjimasko, sar pasha kavere manushende. Ande Rumunia, shaj penas, jekh projekto savo shuthas manushen te zhutin, kaj kerren bukji mashkaral, lashardas buthesa e situacia.

“SHAJIPE KAJ E sastjimasko zhutipe si jekh fundamentalno manushikano tjtajipe, numa andel hunji thema Romane zhuvljango trajo si pel 14 bersh maj cera sar kaver zhuvljango, haj le glathengo meripe si pashte pe duvaresto maj baro” pendas jekh konferenciaki divanitorka Nicoleta Bitu, kathar e organizacia Romani Criss Rumunia.

E Romni Criss lel rapportura kathar godi anda Evropa haj e Nicoleta Bitu si shodime kathar kodo so voj ginavel/djinel.

“Nas patjape te ditjol ke ande e Italia haj Fancuzo si kampura nashandenge kaj trajin Roma anda Kosovo haj Makedonia, haj trajin ande tjorre kondiciji. Ame zhanas pal themende kaj le Romane shavorra sas vaccinime (drabba dine save maren le bakteria save nasvaljaren) 20 bersh, kaj gora kaj bijanden glathen righathe Romane zhuvljange haj gora kaj naj tji sosko zhutipe Romenge”.

Thela o workshop e Savelina Danova anda European Roma Rights Center (ERRC), sikhadas le organizaciako rapporto “Ambulance not on the way: (Ambulanca naj po drom:) The Disgrace for Health Care of Roma in Europe (O Lazhavo pe le Sastjimasko Zhutipe le Romenge ande Evropa).”

“Si thovari savo sikhavel ke le Romane pacientura len maj tjorro zhutipe ando sastjipe sar le kaver”, pendas e Savelina Danova haj zurardas ke le Romane organizaciji save marenpe andal tjtajimatha trobun te shuven zor pe le governmentua/thema te den patjiv phenge vobake pe save ashile te inkeren le manushikane tjtajimatha.

BUTHIVAR KODO SO si ando drom le Romenge te shaj len zhutipe sastjimasko ankllel anda jekh sistemaski natura. Na primer, khana naj bukji manushes, vaj naj le themesko, vaj naj les rama te sikhavel kon si vov/voj, avri pherrel kathar le sastjimasko insuranco, haj naj sharade lestar, haj naj les/la socialno azhutipe.

“Ande Bulgaria na primer, pala officialno ginajipe/djinipe, thela 2004, karing 46 procenti andal Roma nas sharade kathar e sastjimasko insuranco,” pendas e Savelina Danova.

Le Romane zhuvlja maj buth pherren ande kado ke len si maj baro pharripe sar le murshende ande skolako sitjaripe haj ande bukjaki sekcia.

E Hanna Dobronauteanu savi si samitorka kaj o Minstero pa le Savorrengo Sastjipe, pe le projektosko, savestar sas baro hasnipe, kaj vazdas le mashkaritaren sastjimasko ande Rumunia.

Le Romengi sastjimaski sama ande Evropa si jekh baro lazhavo, pala e Savelina Danova, (European Roma Rights Center).

“Amaro rodipe ando maj lungo si pe kodo mashkitora thena trobun. Le trebi kathar le grup-pura savenge si maj pharro trobuj te avel andre ginado mashkar le vazdine zakonura.”

“Le zhuvlja maj buth den ando pharripe thela e vrama so si von pharre haj khana si ande vrama bijandjimaski.

Si divanura save penen ke kaj nas sama shuthini pel Romane zhuvlja, bari pecisarde ande phengo sastjipe haj dazhe hunji vi mule, sikhadjol kado andel hunji dokumentaciji kathar o ERRC, na primer ande Bulgaria, Krovacia, haj Rumunia. Le zhuvlja vi nakhen kheruthno dukhajipe, sar maripe, haj naj dosta sama pe kado,” vazdas opre e Savelina Danova.

E DISKRIMINACIA SHAJ avel pharri haj bari.

Andel hunji thema, si pherrdi rapportura Romendar ke naj dine vaj naj drom dine te arenen pripako/sidjarimasko (emergencia) azhutipe. “Ando bersh 2004, rodipe ando Hungro sikhadas ke 40 procenti andal Roma trajin pel gora righathe haj nakhle thena aven dine pripako/sidjarimasko azhutipe”, pendas voj.

Ande Bulgaria, Grecia haj Italia sas arakhle sar doshale ando Revised (Njevardo) European Social Charter (Evropako Socialno Zakono) pala kodo ke tji kerrde dosta pala le kherengi situacia le Romenge haj vi ke si shudine le Roma kherendar haj shuthine andel kherende righathe. O ERRC kerrdas rapportua pal Romende kaj trajin pel gora kaj shaj dukhadjon vaj nasvajven andel themende save pherrel andre Njamco, Francuzo, Kosovo haj Slovakia.

O International Covenant on Economic and Cultural Rights (O Phanglo Divano pe le Ekonomiae, Socialni, haj Kulturalni Tjtajimatha) del avri ke le themeske gora inkeren o principio thena avel diskriminacia pe o drom karing le sastjimasko azhutipe haj neki te avel les efekto.

“Kado penel ke le themes si jekh alome obligacia te lel pozitivno drom te del kodolen savengi si maj pharro sastjimasko insurancosa haj than po sastjaripe,” pendas e Savelina Danova.

Voj kerrdas prezentacia pe jekh lista dromengi save trobun te aven line kathar le Evropake Governmentura/Thema, pasha kusa pharrujimatha andel zakonura/legislacia sava si bi-jekhuthne karing le Roma haj kaver manush andel pharre/tjorre situaciji, interegone vramaki sama pe o phirripe ande sastjimasko haj socialno droma pel gruppura save si socialne avri inkerrde, haj te aven vazdine pozitivni bukja haj investiciji ande

sastjimaski sama kaj beshen buth Roma. Alome mekanizmura/droma pe e sama la diskriminacia-the si pale jekh treba.

“Alome droma te aven le Roma ande bukji sar bukjara ande le sastjimasko sektoro, shaj kerren nevipe, haj pashe sitjaripe te mardjol thele e diskriminacia trobuj te avel dino kaj kodol so kerren bukji sastjimasa vi publitjne haj vi privatno”, gethondas e Savelina Danova.

ANDE RUMUNIAKO JEKH sistemo sastjimasko manushenca kaj kerren bukji mashakral, lashardas e Romengei situacia ando sastjipe. Le sastjimasko mashkaritora si Romane zhuvlja save line sitjipe sar shibake bolditara mashkar Romane pacjentura haj sastjimasko bukjara.

O sistemo sas vazdino pherdal jekh projekto kathar o NGO Romani Criss ando bersh 1993. Ando 2001 vov barilas sar o Governmento andas andre o Strategy and Action Plan (Strategia haj Bukjako Plano) te lasharen e situacia le Romengi. Adjes si karing 600 sastjimasko mashkaritara, sa pokjinde pherdal o Ministry of Health (Sastjimasko Ministerio). Adjes si sastjimaski mashkaritora andel sal 42 municipaloske gora Rumuniake.

“Kado kade mishto anklistas pala kodo ke le Romane zakonura sas dine patjiv haj shutipe kathar le Romane reprezentantongo sas zuralo,” pendas e Hanna Dobronauteanu, savi sas varikhana Advisor to the Romanian Minister of Health (Delas pester zhanipe haj haljaripe kaj le Rumuniako Ministro Sastjimasko.

O rezultato sas defjal lasho. Le kothora andal glathi so sas vaccinime andel kumpaniji kaj sas sastjimasko mashkaritora vazdaspe kathar le 20 haj le 68 procenti kaj le 90 zhi kaj 100 procenti. O meripe le cine glathengo pelas kaj o zero mashkar hunji kumpaniji, pel maj tjorre gora o procento sas pashti 48 maj anglal,” pendas e Hanna Dobronauteanu. “Maj buth so lelpe sama pe maj lasheste si sosko dikhipi si karing le Roma kathar le sastjimasko bukjara. Le Romane kumpnaji pale sikhade jekh rodipe te kerren bukji haj te len partia ando tarsoshago (socajiteto). Po lungu drom, me patjav ke kado vazdela pozitivno dikhipi pe le Roma,” pendas e Hanna Dobronauteanu. Jekh baro mishtipe so kerrel kado si ke vazdel bukja le Romane zhuvljange mashkar lenge kumpaniji.

“Kado kerrel te aven ashunde le zhuvljange glasura haj sikhavel ke si von manush save len patjiv mashkar le kumpaniji save roden pozitivno nevipe” zurardas pesko divano e Hanna Dobronauteanu.

E Nicoleta Bitu, kathar e Romani Criss, inkerdas lasa ke le sastjimasko mashkaritorengo projekto andas jekh baro lasho nevipe haj pendas ke trobun mashkaritora vi pel kavera righande. Numa pendas, ke te ashela kado pe khanagodi/mindigh, o efekto kadalestar shaj avel maj baro avraluthnipe haj righatipe sar sosko aba si:

“Amaro rodipe pe maj angle si pe kodo le mashkaritara tji thena trobun. E treba kathar le gruppura save si ande o maj bari pharrimos trobuj te aven andre ginade pherdal o vazdipe zakonosko,” sas le Nicolata Bituako divano kaj sa le governmentura/thema ande Evrope.

“VOJ PHARRUDAS O SVEDICKO NARADO”

“Bare problemura zhi adjes phirren pala le Romende ande Evropa haj kaj naj len zor pharrujimaski ashavel thele le Romane glasura haj naj von ashunde.” O Thomas Hammarberg, si kathar o Konsiljo Evropako Kommissjo pe le manushikane Tjatjimtha (Council of Europe Commissioner for Human Rights), mardaspe pe le bi-tjatjuthne dosha haj protestolisardas e diskriminacia karing le Roma andel buth bersh. Vov sas pashe amal la ramitorkake/skiritatorkake Katarina Taikon, so bijandjilas/kerrdjilas ando bersh 1932 ando Svedo, savi meklas pesko glaso te avel ashundo andel buth knjishki/kevnji pa le Roma ando Svedo.

E Katarina Taikon barilas thela e vrama so o Nacizmo haj Fashizmo barolas ande Evropa. Ando Svedo le Roma sas nashade than thanestar haj lenge shavorra/glathi nas mekline andel skoli- E Katarina Taikon tji laspe ande skola zhi kaj tji pherrdjilas 26e bershengi. “Laki bari bukji so kerrdas le Romane kumpanjienge haj kaj o tjtjipe haj haljaripe le Romenge, sas jekh bari bukji so voj kerrdas amare themeske. Voj pharrudas haj putherdas le Svedickone narrados,” pendas o Thomas Hammarberg.

Thomas Hammarberg.

Jekh kaver bari bukji so voj kerrdas sas khana vazdas e situacia le Romengi thela le Mayday demonstraciji ando bersh 1966. Voj haj kavera ande plakatura saven sas o ramope/skiriipe pe lende “Ame kamas te phirras ande skola” haj “Ame kamas te beshas andel khera”.

Le kaver zhene kaj demonstrolinas sas shodime te zhanen ke si jekh kothor manush ando Svedo kaj trajin kasavo trajo – nas buth zhanipe pa kado. Haj e angluni data so me ashundem pa sterilizacia ando Svedo sas khana e Katarina Taikon das дума pa leste,” serelas o Thomas Hammarberg.

E Katarina Taikon ramondas jekh seria kevnji/knjishki pa pesko trajo ternenge pa Katitizi; kevnji/knjishki save si ginade/djinde zhi adjes krujal o Svedo haj khelen jekh bari rola ando haljaripe la Romana Kulturako. “La sas e troma te del дума pa e kultura sava nas dini patjiv. Buth pharrudjilas de sar voj mulas ando 1995, haj me kamlemas voj kado te dikhel. Me sim pozitivno ke te avilov voj zhuvindi adjes, voj kerrdov bukji internationalno te vortjarel e situacia adjesuthni le Romengi ande Evropa,” gethondas o Thomas Hammarberg.

Paireto: Björn Langhammer

E Katarina Taikon sas jekh aktivista pe le Romane tjatjimatha, sar si voj jekh andal le Svedoske maj kamle ramitora/skiritora pe le glathenge/shavorrenge knjishki/kevnji. E angluni seria knjishkengi/kevnjengi sas pa Katitzi, haj angluni data si pe Romani shib haj na de dulmuth avri mekii. E Katarina Taikon sas shuthine ande spita/bolnjica khana las la ando ilo ando bersh 1982. Voj mulas ando bersh 1995.

So gindondan tu pa e Konferencia?

E MAIJA RUNCIS, Docento ande Historia, Centro pe le Balkani haj karing khameste Evropa (Centre for Baltic and Easter European Studies), anda Söderthorn Uniersiteta, Svedo:

Pe jekheste kadi konferencia le jakha putherdas mange, kaj sikhadas te cera manushikane tjtajimatha si le Romane zhuvljan ande purani loli Evropa. O pharrujipe kathar o totalerizmo pe demokracia haj o partjipe ando EU mezjipe sar te zurardasas o righajipe, haj vi te vazdel neve droma save theljaren socilani gruppura save naj dragi – na primer sar khana naj o shajipe kaj e sastjimasko azhutipe haj socialno azhutipe. O them anda saveste ashel lasho karing kadal gruppura mezjipe zurales kovlo haj trobuj te avel maj vazdino ande jekh putherdo debata/divano. Sar shaj avel kado andel demokratijni thema te avel kasavo theljaripe le Romengo, haj maj buth karing le Romane zhuvlja? Mange eta kado sas jekh nevipe.

E REMZIYE UMUNC, Erdine Roma Asociacia (EDROM), Turko:

Me gindij e maj bari bukji kathar e konferencia si kaj si kjidine Romane zhuvlja kathar kaver thema haj kaver trajura ande jekh than. Ame shoha tji arakhas kasavo shajipe. Vi sim loshaki sim ke dam дума pa e diskriminacia le Romane zhuvljangi haj sar te maras la thele. Haj pashe penav ke sim loshaki ke arakhlem man zhuvljikane aktivistonca kathar Romane NGO. Amen si numa jekh cera zhuvljikane aktivistura mashkar e Romani kumpania ando Turko. Rudjij te avel maj bari partja dini kathar o Turko kavera datathe, khana pe e nevi konferencia so avela.

E THEREZA ERIKSSON, Romani Studies Instituto (RSI), haj o Internationalno Romane Zhuvljangi Drakin/Netverko (International Roma Women's Network) (IRWN), Sveden:

Sar jekh Romani zhuvlja anda Svedo me simas, haj sim, zurales barimathangi ke e konferencia sas inkerrdi ande murro them. Rudjij e konferencia kaj avela ando 2008 avela inkerrdi ande kavere themeste. Te shaj len kavere thema partja ande kado. Me patjav ke e konferencia erdemlij pesko anav "Amare Glasura Ashunde", de rudjij o rezultato te avel vi "Amare Glasura Serande". Sar me kerrav bukji andel Romane zhuvljange tjtajimatha zhanas pa maj butheste so sas pendo, de e bari bukji sas te maladjuvas te vorbisaras, te ashunas jekh kavere haj te das дума so shaj kerrel andel themeste haj vi mashkar themende ande vrama pe maj anglimaste. Ke buth ashilas te kerras – bare strukturalni pharrujimatha trobun. Ame maras amen pe maj lashi bukji ande jekh than mashkar le Roma haj le raj pe sa le etazhura – lokani, municipalni, nationalni haj internationalni etazhura musaj te aven ande bukji.

E SARITA FRIMAN-KORPELA, Hutjo Shero (Senior Officer) kathar o Minsiterio pe e Socialno Sama haj o Sastjipe (Ministry of Social Affairs and Health), kaj kerrel bukji sar Sekretari Generalno kaj o than kaj del Zhanipe pa le Romane Bukja (Advisory Board on Romani Affairs), Finlando:

E maj bari bukji fajma sas ke manush sas kidine kethanes. Le divanura sas interezni. De pe maj angle, mishto avilov te shaj kjiden ande jekh than manushen save kerren bukji kasave pushimathenca pal Roma. Na primer: thela kadi konferencia vazdem o divano pa le Roma so mangen pel droma – jekh divano savo phirrel ando Finlando adjes. Kado si jekh bajo so pecijpe adjes andel buth thema, haj buth andal partjara sas len zhanipe pa kado. Dam дума sar hunji raj lenpe pala kado, sar le Roma haljarenpe, te si vortha te ingerelpe glathen andre, haj kaver pushimatha kudo kadalesa. Kado divano sas mange hasnako. Pel konferenciji maj angle kamlemas le bukjake gruppura te anen andre droma save shaj lenpe praktikake kaj shaj zhutin partjaren ande lengi bukji.

Me dav bari patjiv le Svedickone Governmentos anda peski bari bukji so shuthas ande kadi konferencia. Khanagodi das kutjipe khana jekh government/them sikhavel jekh tjtajo ilo andel Romane pushimatha.

“Me patjav ke le Konferenciako anav “Amare Glasura Ashunde” erdemlisardas pesko anav – de rudjij vi te anklistel “Amare Glasura Serande”.

Pe o drom kaj o kjidipe.

O Luncho pe veranda.

O djilabitori Hans Caldaras djilabadas pasha riatjako xabe.

Lejandoleski Djis.